

Eräitä näkökohtia taistelutehon laske- miseen vaikuttaneista tekijöistä sodan 1941—44 aikana

Kirjoittanut yleisesikuntakapteeni P J u n t t i l a

I JOHDANTO

Taisteluteho ei ollut sodan aikana yleiseen kielenkäyttöön juurtunut käsite eikä sille ole myöhemminkään annettu vakiintunutta määritelmää. Sen vuoksi on myös ymmärrettävää, että painetusta materiaalista on ollut vaikea löytää esitystä, mikä käsittelisi taistelutehoa sen koko laajuudessa. Sellaiset kysymykset kuin kuri, taistelutaito, fyysillinen kunto, mieliala jne olivat sen sijaan sotavuosina jatkuvasti esillä. Niistä ei kuitenkaan mikään kykene yksinään korvaamaan taistelutehoa, vaan ne ovat ilmeisesti sen osia. Taistelutehoa onkin oikeus pitää laajana kokonaisuutena, joka sisältää kaikki sodankäyntiin tarvittavat voimatekijät. Ne voidaan ryhmittää monella tavalla. Ehkä selvin ja pysyvin on jako kolmeen pääryhmään: elävä voima, materiaali ja henkinen eli tahto-voima.

Näiden kolmen ryhmän summan voidaan katsoa muodostavan taistelutehon, minkä laadullisesta ja määrällisestä suuruudesta suhteessa vihollisen vastaavien tekijöiden summaan riippuvat yksityisten taistelujen tulokset. Ne ratkaisevat niiden kulun, mikä ei voine taas olla vaikuttamatta sodan lopputulokseen. Näin ollen taistelutehon suuruudella on valtion kannalta ensiarvoisen tärkeä merki-

tys ja siihen liittyy silloin myös kiinteästi kysymys, mistä tekijöistä tuo suuruus riippuu ja ketkä ovat siitä vastuussa. Mikä on yksilön, joukon, armeijan, koko kansan osuus? Vai onko ratkaiseva merkitys valtakunnan vauraudella, historiallisella kehityksellä, poliittisella asemalla ja ulkopoliittisilla suhteilla? Voidaan olettaa näihin kysymyksiin saatavan ainakin osavastaus, kun saadaan selville ne seikat, jotka vaikuttavat heikentävästi taistelutehon osatekijöihin ja samalla loppusummaan, siis taistelutehoon kokonaisuutena.

Taistelutehon summan luonteesta johtuu, ettei jonkin edellä mainitun pääryhmän vähäisyys tai puuttuminenkaan tee ilman muuta taistelutehoa olemattomaksi. Asia voidaan todistella seuraavasti:

— Taistelutehon vaikutushetkellä elävä voima saattaa olla jokseenkin olematon, mutta jos tahtoa ja materiaalia, esimerkiksi tuhoaseita, on riittävästi, niin saadaan aikaan hyvinkin voimakkaita taistelusuorituksia, joiden yhteydessä ei ole syytä puhua taistelutehon puutteesta.

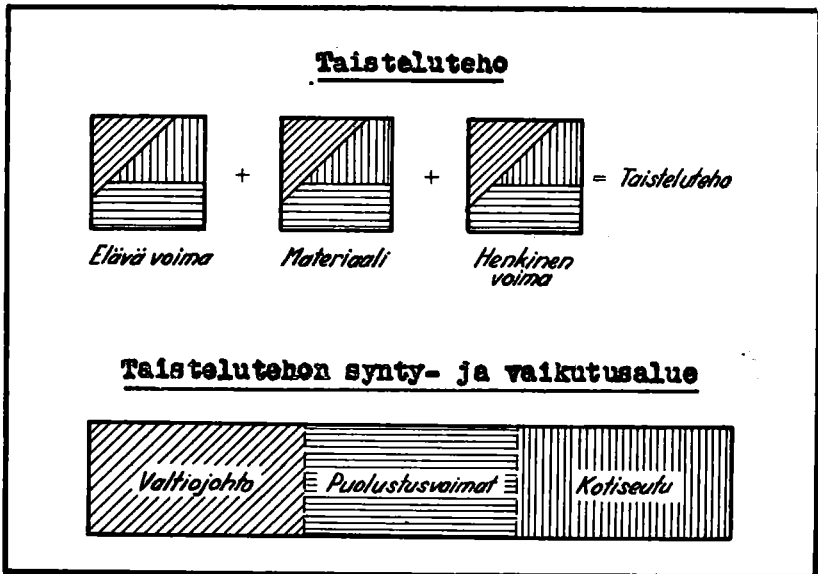
— Jos henkinen eli tahtovoima puuttuu, voidaan niin yksityinen kansalainen kuin sotajoukko tai koko kansakin silti pakottaa teholliseen toimintaan, jolla voi olla hyvinkin voimakkaat seuraukset käytettävissä olevasta materiaalista riippuen.

— Jos on kysymyksessä vain materiaali, niin ei se yksinäänkään ole suinkaan tehoton. Sillä monet aseet, sulutukset jne ovat ominaisuuksiltaan sellaisia, että niiden vaikutuksen alkaessa elävä voima ja tahto ovat lopputuloksen kannalta vähemmän merkityksellisiä.

— Toisaalta taas materiaalin puuttuminen ei estä elävää ja tahtovoimaa saamasta aikaan tehollista toimintaa.

Todistelua voitaisiin jatkaa hyvinkin pitkälle ja valaista asiaa runsain esimerkein. Jo esitetynkin perusteella päästään kuitenkin selvään ja tärkeään johtopäätökseen: Jos taistelutehon summa halutaan pitää mahdollisimman suurena, täytyy jonkin tekijäryhmän heikentyessä kahden muun vastaavasti vahventua. Samoin on epäilemättä asian laita, jos kaksi mainituista tekijäryhmistä heikentyy; silloin yhden täytyy vastaavasti voimistua. Vaikea on sanoa, missä tapauksissa heikentyneiden ryhmien aiheuttama taistelutehon vajeus kyetään korvaamaan lisäämällä muiden tekijäin voimaa, koska se on tietenkin riippuvainen kulloinkin käytettävissä olevista mahdollisuuksista.

Haettaessa esitetyn perusteella niitä tekijöitä, jotka määräävät taistelutehon suuruuden sekä kehittävät ja muokkaavat siihen vaikuttavia tekijöitä, löydetään helposti kolme päävastuullista: valtiojohto, puolustusvoimat ja kotiseutu, johon sisältyy kaikki se, mikä jää kahden edellisen ryhmän ulkopuolelle.

Kuva 1.

Kukin edellä mainituista ryhmistä kykenee omalla tavallaan vaikuttamaan taistelutehoon, sen syntymiseen ja ylläpitoon. Miten ne olivat hoitaneet asiansa itsenäisyytemme aikana ja miten ne suhtautuivat kysymykseen sodan 1941—44 aikana, siitä riippui myös voimakkuutemme tai heikkoutemme käydyssä sodassa. Valtiojohto, puolustusvoimat ja kotiseutu liittyivät olosuhteiden pakosta kiinteästi toisiinsa. Ne saivat jatkuvasti vaikutteita toisiltaan, tukivat tai painostivat toisiaan ja koettivat olla välittämättäkin toisistaan siinä kuitenkin onnistumatta. Sodan taistelusuoritusten kannalta

on puolustusvoimia pidettävä muita välittömämpänä taistelutehon aikaansaajana ja ylläpitäjänä ja siinä mielessä myös mielenkiintoisimpana tarkastelukohteena. Tällöin on kuitenkin huomattava, että puolustusvoimillamme oli kokonaisuutena ottaen sangen rajoitetut mahdollisuudet yksin ratkaista taistelutehoa koskevia kysymyksiä. Sillä melkein jokaisen kysymyksen käsittelyssä, millä on näkyvä merkitys taisteluteholle, joudutaan yli puolustusvoimien rajojen valtiojohdon ja kotiseudun alueelle.

Puolustusvoimamme eivät kyenneet kehittämään sodan jokaisessa vaiheessa sellaista taistelutehoa, kuin inhimillisesti olisi ollut mahdollista tai yleisesti odotettiin. Kysymyksessä ei siis voinut olla muu kuin taistelutehon laskeminen sellaisissa tilanteissa, jolloin taisteluteho joutui koetukselle. Asian havaitsemiseen ei tarvita erityistä tarkkanäköisyyttä, koska seurauksista saivat kärsiä niin syylliset kuin syyttömätkin. Tosin on ollut joukkoja, joissa taisteluteho saattoi kohotakin sodan aikana, mutta nekin ovat joutuneet jossain muodossa tekemisiin taistelutehon laskutekijöiden kanssa.

Haettaessa tekijöitä, jotka vaikuttivat taistelutehon kolmeen voimakenttään: elävään voimaan, materiaaliin ja henkiseen eli tahtovoimaan, päädytään useimmiten kolmeen pääryhmään, jotka kaikki sisältävät useita alatekijöitä:

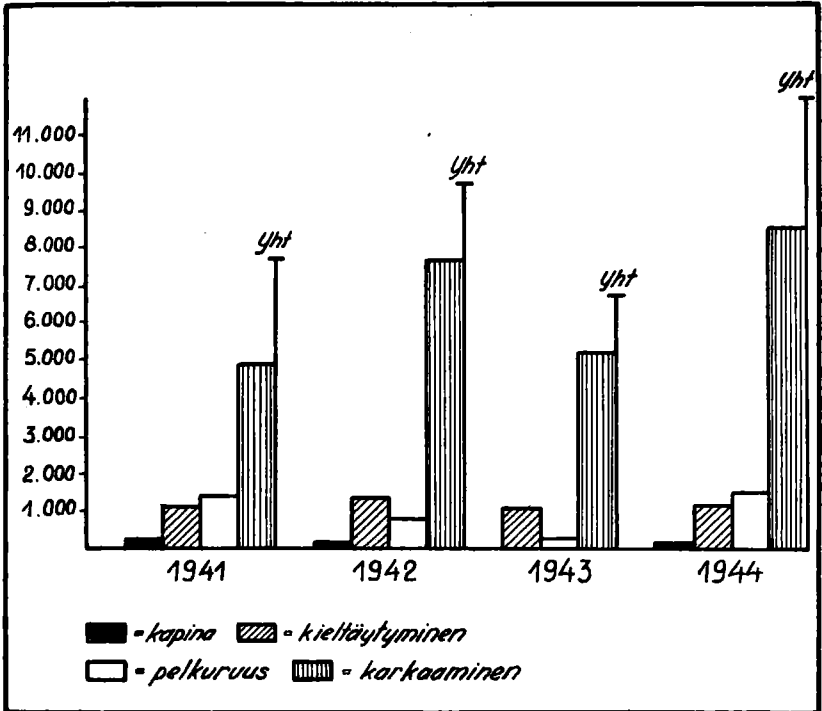
A Kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät vaikuttivat ensi sijassa elävään voimaan, mutta olivat samalla ensiarvoisen tärkeinä tekijöinä muokkaamassa maaperää henkiselle kehitykselle.

B Materiaaliset tekijät olivat sinänsä osa taistelutehosta, mutta niiden vaikutus ulottui sekä elävän että henkisen voiman alueelle.

C Sosiaali-psykologiset tekijät vaikuttivat melkein yksinomaan henkiseen eli tahtovoimaan. Tällöin on syytä korostaa tahtovoiman merkitystä, sillä siihen vaikuttivat ilmeisesti kaikki taistelutehon laskutekijät.

Ryhmäjako ei ole täysin selvä, koska eri tekijät liittyivät välittömästi toisiinsa ja esiintyivät sen vuoksi myös samanaikaisesti. Jako voi olla toinenkin, mutta ryhmien sisältämät tekijät pysyvät muuttumattomina. Ne vaikuttivat koko sodan ajan joskus voimistuen,

joskus heikentyen, ja seurauksena oli taistelutehon muuttuminen, mikä tuli näkyviin mm kapinointina, kieltäytymisenä, pelkuruutena ja karkaamisina. Niiden yhteisvaikutuksen seurauksia olivat taisteluosuuksien epäonnistuminen ja rintamien murtuminen, jotka olivat omiaan nostamaan myös tappiot kohtuuttoman suuriksi.

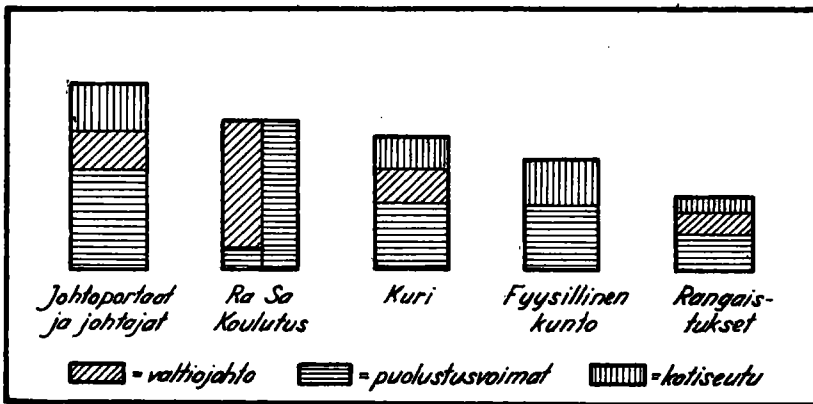

Kuva 2.

Edellä oleva piirros antaa kuvan niistä taistelutehon vaikuttaneista kielteisistä ilmiöistä, jotka joutuivat oikeudellisen käsittelyn kohteiksi. Tämän lisäksi on ollut runsaasti sellaisia tapauksia, jotka on käsitelty vain kurinpidollisesti tai selvitetty muuten, mutta jotka kaikki jäivät taistelutehon perustaan ja aiheuttivat näkymättömi-

näkin johtajantahdon vastaista toimintaa: Kaikki edellä mainitut tekijät olivat kuitenkin vain asian toinen puoli, sillä toisena puolena oli vihollisen toiminta, koska siitä riippui, millaiselle koetukselle taistelutehomme joutui. Toisaalta taas taistelutehon voimakkuus tavallaan määräsi, miten vihollinen kykeni siihen vaikuttamaan. Tämän vuoksi voidaan taistelutehon laskutekijöitä käsitellä yksinäänkin, jos vain samalla pidetään mielessä vihollisen olemassaolo ja vaikutus.

II TAISTELUTEHON LASKEMISEEN VAIKUTTANEET YLEISET TEKIJÄT

Kuva 3.

A KASVATUKSELLISET JA TAISTELUTAIDOLLISET TEKIJÄT

Yllä olevassa piirroksessa on kaaviollisesti esitetty kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät tärkeysjärjestyksessä vasemmalta oikealle. Piirroksella on kuten myös seuraavien ryhmien kaaviopiirroksilla tahdottu osoittaa valtiojohtoon, puolustusvoimien ja kotiseudun osallisuus eri tekijöiden kohdalla. Sen sijaan ei vastuum keskinäinen jakaantuminen ole esitetyn suuruinen, koska sen määrittäminen on, ellei aivan mahdotonta, niin kuitenkin erittäin vaikeata. Asia on nimittäin siksi monitahoinen ja useissa kohdissa olettamuksista ja epätodellisista tekijöistä riippuvainen, ettei niiden arvioiminen inhimillisin keinoin ole mahdollista.

1. Johtoportaat ja johtajat

Johtoportaat ja johtajat ovat olleet osallisina kaikissa sodan ajan toiminnoissa ja tulevat sen vuoksi aina jossain muodossa esille jokaisen taistelutehon laskutekijän yhteydessä. Mutta juuri tämän takia onkin täysi syy tutkia erillisenä niiden osuutta. Tutkimus antaa samalla tarpeellisen perustan muiden tekijöiden tarkastelua varten.

Selvitettäessä joukkojen komentajien ja johtajien saavutuksia ei löydetä mittaa, joka kykenisi ottamaan huomioon kulloinkin vallitsevan tilanteen moninaiset vaikutteet, joiden alaisina komentajat joutuivat toimimaan ja ratkaisunsa suorittamaan. Onko tämän vuoksi oikeutta puhua lainkaan taistelutehon kannalta hyvästä ja huonosta komentajasta? Kuka voi sanoa, että joku toinen olisi selvittänyt sen tilanteen, missä toinen epäonnistui? Huolimatta siitä, vastataanko näihin kysymyksiin vai ei, on riittävästi perusteita väitteeseen, että puolustusvoimissamme oli sellaisia johtoportaita, komentajia ja johtajia, jotka ilmeisen virheellisen toimintansa tai toimettomuutensa vuoksi olivat omiaan viemään taistelutehoa alaspäin. Väite voidaan todistaa vertaamalla toisiinsa samanlaisissa olosuhteissa toimineiden joukkojen saavutuksia. Toiseksi voidaan todeta, että uusi komentaja saattoi tietyn taisteluvaiheen aikana viedä vastaanottamansa taistelukykyisen joukon lähelle käyttökelvotonta, kun taas melkein käyttökelvoton joukko saattoi onnistuneen komentajan vaihdoksen ansiosta muuttua lyhyessä ajassa taistelukykyiseksi. Haettaessa taistelutehon kannalta yhtenäisintä, mutta samalla suurinta perusjoukkoa, päädytään melkein poikkeuksetta samaa aselajia olevaan joukko-osastoon tai vastaavaan, olipa sitten kysymys mistä aselajista tahansa. Joukko-osasto oli ikäänkuin sopivan suuruinen yhteisö, mihin miehistön, alipäällösten ja alemman upseeristonkin ajatusmaailma sotilasyksikköjen kohdalla yleensä rajoittui. He tunsivat joukko-osastonsa menestyksen omakseen ja sen kärsimät tappiot sattuiivat hyvin lähelle jokaista joukko-osastossa palvelevaa. Näistä kaikista seikoista saa myös selvityksensä joukko-osastohengen merkitys, nimenomaan moraalisenä tekijänä. Vielä on huomattava, että juuri meikäläisissä olosuhteissa joukko-osaston taistelusuorituksilla, niin voittoon kuin tappioonkin päättyvillä, saattoi olla ratkaiseva merkitys koko rintamasuunnalle.

Samojen ikäluokkien muodostamien joukko-osastojen taistelusaavutukset samanlaisissa ulkonaisissa olosuhteissa saattoivat olla sangen erilaisia. Jopa siinä määrässä, että rinnakkaisista joukko-osastoista toisia pidettiin taistelukelvottomina, kun taas toisiin voitiin luottaa vaikeankin paikan tullen. Tämäkin on epäilemättä osoitus siitä, miten toinen komentaja oli osallisena joukkonsa taistelutehon laskemisessa ja toinen ilmeisesti taistelutehoa ylläpitämässä tai nostamassa. Siihen antoi mahdollisuuden se, että joukko-osaston komentaja saattoi päästä vaikuttamaan monella tavalla melkein viimeiseen mieheen ja pitää omissa käsissään joukon johtamisen ja käsittelyn kannalta kaikki tärkeimmät langat. Välinpitämättömyys näiden keinojen käyttöön tai virheellinen menettely vaikuttivat suoranaisesti joukon taistelukykyyn.

Joukko-osaston kiinteydestä johtuu, että sellaisessa taistelutehollaan huonossa joukko-osastossa, minkä heikkouteen komentaja voidaan katsoa syyväksi, oli harvoin erityisen taistelukykyistä pataljoonaa. Poikkeuksia on kuitenkin, ja juuri ne antavat aiheen väitteeseen, että taistelutehon kannalta alimpana ratkaisevana komentajana on ollut pataljoonan tai vastaavanlaisen joukkoyksikön komentaja. Sillä perusyksikkö ei ole pysyvästi päässyt taistelukykynsä puolesta erottautumaan joukkoyksiköstään, vaan on sulautunut siihen ja ollut sen mukaisesti hyvä tai huono. Tämä ei suinkaan merkitse yksiköiden päälliköiden ja joukkueenjohtajien merkityksen aliarvioimista, sillä heidän laadullinen tasonsa loi juuri edellytykset pataljoonan komentajan menestykselliselle johtamiselle. Samaa ajatussuuntaa noudattaen voidaan väittää, että kykenevät pataljoonan komentajat tekivät hyvän joukko-osaston. Sellaisen syntymiseen ja edelleen ylläpitämiseen tarvittiin kuitenkin myös kykenevää joukko-osaston komentajaa. Merkillepantavaa on tässä yhteydessä, että menestyksellisellä komentajalla ei näytä olleen käyttökelvottomia alaisia.

Divisioonalla ei ollut enää niitä mahdollisuuksia kiinteään tuntuun, kuin mitä oli joukko-osastolla. Tähän vaikutti pääasiassa se, että divisioona oli huomattavasti suurempi ja kokoonpantu eri aselajeista. Sitä paitsi sen toiminta-alueen laajuus rajoitti usein haluttunlaisten yhteyksien ylläpitämistä. Paljon kuitenkin merkitsi divisioonien komentajien henkilökohtainen osuus, sillä heilläkin oli

useimmiten mahdollisuus päästä omin silmin näkemään taistelutehon laskutekijöiden vaikutus. Toiset käyttivät mahdollisuutta hyväkseen, toiset eivät. Ehkä tästä johtui, että divisioonia ja niiden komentajia voitiin erottaa kolme päätyyppiä:

— Divisioonia, jotka tunsivat komentajansa ottaen ja joita kutsuttiin komentajiensa nimeltä. Näiden divisioonien taistelusuoritukset olivat menestyksellisiä.

— Divisioonia, joista muistettiin vain numero, mutta ei komentajaa. Näistä divisioonista ei yleensä ollut sanottavana hyvää eikä pahaa ja niiden taistelut onnistuivat tai epäonnistuivat olosuhteista riippuen.

— Komentajia, joiden johtamat divisioonat eivät kyenneet menestyksellisiin taistelusuorituksiin.

Divisioonan toimintaa käsiteltäessä ei ole unohdettava esikunnan arvoa, mutta vielä tässä portaassa se komentajan henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuen samaistui komentajansa kanssa suuressa määrässä. Edellä sanottu älköön vähentäkö esikuntapäällikön merkitystä ja vastuuta. Sillä kun komentaja loi toimintamahdollisuudet joukoille, oli esikuntapäällikön tehtävänä luoda toimintamahdollisuudet komentajalleen.

Divisioonien, armeijakuntien, vieläpä armeijoiden komentajien henkilökohtaisista ominaisuuksista on riippunut paljon, millaiset toiminnan edellytykset he ovat luoneet alaisilleen joukoille. He saattoivat vaikuttaa myös suoraan päämajaan, ja tämän vuoksi nuo johdoportaat olivat ikäänkuin tärkeimpänä yhdysniveleinä etulinjan ja päämajan välillä, mikä lisäsi näiden komentajien meikäläisissä olosuhteissa muutenkin huomattavan suurta vastuuta. Siihen vaikutti osaltaan sekin, että nyt jälkeenpäin on väitetty ja pyritty myös osoittamaan päämajan olleen ajatuksellisesti liian kaukana taistelualueelta kyetäkseen seuraamaan kyllin herkästi joukkojen taistelutehon vaihteluja. Siksiäpä vastuu lankeaa varsinkin armeijakunta- ja armeijaportaille, mikäli ne eivät pitäneet päämajaa riittävän tietoisena joukkojen taistelutehon todellisesta tilanteesta ja siihen välittömästi vaikuttavista laskutekijöistä tai syyllistyivät sitten sellaisten tietojen antamiseen, jotka eivät vastanneet tilanteen todellisia vaatimuksia.

Päämaja ei kuitenkaan voi kätkeytyä alempien johtoportaiden se-
län taakse, ja sillä olisi pitänyt olla asiaa ulkopuolisesti katsoen käy-
tettävissään olevin edellytyksin mahdollisuudet monien taistelute-
hon laskutekijäin vaikutuksen ellei poistamiseen niin ainakin pie-
nentämiseen. Toisaalta on muistettava, että päämajan käsiä sitoivat
osaltaan valtiolliset, poliittiset ja taloudelliset kysymykset. Ne hei-
jastuivat myös useimmiten toimintaa rajoittavina tekijöinä alempiin
johtoportaisiin, jotka joutuivat siten tahtomattaan niiden kanssa te-
kemisiin.

Ylemmät johtoportaat myötävaikuttivat taistelutehon laskemiseen
silloin, kun ne erkanivat joukoistansa niin kauaksi, etteivät kyenneet
näkemään eri laskutekijäin vaikutusta. Otteen herpaantumisesta oli-
vat tavallisimpana seurauksena toiveajattelun varaan rakentuvat
käskyt. Onnettomalle tielle jouduttiin myös silloin, kun samoihin
taisteluihin osallistuneet komentajat eivät katsoneet asioita samasta
näkökulmasta: Oikein ja inhimillistä oli, että kukin komentaja näki
kirkkaimpana oman alueensa. Sen sijaan oli väärin, ellei alempi ko-
mentaja käsittänyt, että ylemmällä komentajalla oli aina useita sa-
manlaisten alueiden pulmakysymyksiä ratkaistavana, eikä rasi-
tusten tasan jakaminen tai samanarvoisten taistelutehtävien antaminen kai-
kille ollut kokonaisuuden kannalta mahdollista. Toivottua tulosta
yhteistoiminnasta ei saatu aikaan, elleivät rinnakkaiset eri aselajei-
hinkin kuuluvat komentajat kyenneet ymmärtämään ja arvosta-
maan toisiansa.

Alemmat johtoportaat veivät taistelutehoa alaspäin silloin, kun
asianomaiset komentajat, päälliköt ja johtajat osoittivat epäröintiä,
pelkuruutta, antoivat epätarkoituksenmukaisia käskyjä tai jättivät
joukkonsa kriisivaiheessa. Samoin oli asian laita, kun joukko-osaston
komentaja ei syystä tai toisesta seurannut kiinteästi joukkojensa niin
henkistä kuin fyysillistäkin kehitystä, siitä oli seurauksena mm, ettei
hän voinut olla myöskään oikeassa paikassa oikeaan aikaan.

Melkein ylimmästä alimpaan on komentajien toiminta taistelute-
hon kannalta ollut kaksitahoista:

— alaisten käsittelyä ja henkilökohtaisen panoksen jatkuvaa nä-
kyville asettamista sekä

— joukkojen varsinaista johtamista, johon kuului vihollisen vastuksen, omien materiaalistien puutteiden ja psykologisten häiriötekijöiden voittaminen.

Ehkä tärkeimmäksi komentajan tai johtoportaan ominaisuudeksi muodostui sekä joukkojen että ylempään komentajan luottamuksen saavuttaminen. Se näyttää olleen mahdollista vain sellaiselle komentajalle, joka kykeni johtamaan joukkonsa menestyksellisiin suorituksiin yleisesti hyväksytyin tarkoituksenmukaisin keinoin.

Johtajien vaikutus taistelutehoon on eräs käsiteltävän aiheen mielenkiintoisimmista kysymyksistä. Tarkastelu on osoittanut, miten tärkeätä olisi saada oikea mies oikealle paikalle. Kuinka vaikeata se kuitenkin on, osoittaa mm se, että komentaja tai päällikkö, joka menestyi hyökkäyssodassa, ei aina ollutkaan käyttökelpoinen asemassodassa. Samoin upseeri, joka oli selvinnyt sodasta korkein arvosanoin, saatettiin katsoa sopimattomaksi rauhan ajan palvelukseen puolustuslaitoksessa.

Johtajien osuudesta taistelutehoon saadut kokemukset osoittavat, miten välttämätöntä upseerille on johtamistaito kaikkine siihen kuuluvine tekijöineen sekä taito käsitellä oikein alaisiaan. Samanlaisen ajattelupohjan luominen rinnakkaisten kuin myös eriarvoisten komentajien välillä tulisi olla yksi upseerikoulutuksen päämääristä. Upseerikoulutuksen tavoitteet ovat siten niin korkealla, ettei koskaan voitane rauhan aikana riittävästi kouluttaa noiden tavoitteiden saavuttamiseksi.

2. Koulutus

Koulutuksen puute tuli selvimpänä näkyviin tottumattomuutena aseiden käytössä ja taistelutehtäviä, etenkin hyökkäyksiä suorittaessa. Tottumattomuus aseiden käytössä aiheutti niin yksityisessä sotilaassa kuin sotajoukossakin epävarmuuden tunteen ja antoi viholliselle vastaavasti mahdollisuuden voimakkaaseen toimintaan. Joukon kykenemättömyys toimia johtajansa tahdon mukaan vei sekaannukseen ja taistelusuorituksen epäonnistumiseen, mikä oli jos sinänsä taistelutehottomuuden osoitus. Yleisenä seurauksena näistä puutteista olivat suhteettoman suuret tappiot saavutettuun tulokseen

verrattuna, mitkä seikat yhdessä olivat omiaan viemään taistelutehoa alaspäin. Laiminlyönnit koulutuksessa eivät rajoittuneet suinkaan puolustusvoimien kohdalle ja sodan aikaan, vaan hyvin suuressa määrässä rauhanaikaiseen koulutukseen, mihin nähden valtioiden johdolla oli ollut ratkaiseva määräämisvalta. Se ei voine välttyä vastuusta, mikä koski koulutusajan lyhyttä, niukkaa harjoittelumateriaalia ja sotaharjoituksia varten myönnettyjä riittämättömiä määrärahoja. Kaikki nuo rauhan ajan suuret puutteet olivat osaltansa sodan aikana laskemassa taistelutehoa ja vaativat silloin moninkertaisesti sen hinnan, minkä olisivat tulleet rauhan aikana maksamaan.

Rauhan ajan laiminlyönnit olisi pitänyt kyetä korjaamaan rintamalla tapahtuvalla koulutuksella. Tämä näytetään puolustusvoimissa yleensä oivalletun, mutta monen johtoportaan kohdalla asia sitten siihen pysähtyikin. Jo vuoden 1941 lopulla päämaja antoi yleisiä koulutusohjeita ja vielä divisioonaportaassa todetaan ajatusta jatkettuna eteenpäin. Alemmissä, ns suorittavissa johtoportaisissa asia oli kuitenkin tullut monimutkaisemmaksi ja koulutuskäskyjen tulkitseminen ”parhain päin” sekä omaksi mukavuudeksi näyttää olleen sangen yleistä. Selvitettäessä koulutuksen työnjakoa sodan aikana olisi päämajalle ja armeijakunnille kuulunut lähinnä koulutuksen päämäärien ja tavoitteiden antaminen, divisioonaportaalle valvonta sekä koulutuksen paikallinen kehittäminen, jolloin joukko-osastot olisivat jääneet suorittajan vaikeahkoon asemaan. Syynä siihen, ettei sodanaikaisella koulutuksella kyetty toivotussa määrässä tukemaan taistelutehoa, voidaankin juuri suorittajan kannalta mainita seuraavat seikat:

- koulutuksen tarkoituksien ja päämäärien laimea selvittäminen joukoille
- valvonnan puute
- koulutuksellisesti vaikeat olosuhteet
- rintamapalveluksen rasittavuus ja levon tarve
- välttämättömät linnoitustyöt, mutta myös vähemmän tärkeät henkiset ja sosiaaliset askareet, jotka veivät koulutukseen varattua aikaa

— koulutuskeskusten heikohko panos ennen kaikkea pätevän kouluttajavoiman puutteen vuoksi sekä

— reservi- ja nuoremman aktiivipäällystön tottumattomuus kouluttajina.

Sitä paitsi katsottiin, että itse sodassa oleminen oli jo parasta koulutusta. Silloin ei huomattu tai ei tahdottu huomata, että nimenomaan puolustusvaihe loitonsi sodasta ja vei samalla myös vaarallisen kauas taistelutottumuksen piiristä.

Saadut kokemukset osoittavat selvästi, kuinka tärkeää on, että rauhan ajan miehistökoulutuksella saavutetaan määrätty taitamisen taso, ei vain mieskohtaisena vaan toimivan joukon osana. Välttämätöntä perustasoa voidaan rintamalla taistelukokemuksilla täydentää ja muokata sodan luonteen mukaiseksi. Sen sijaan puutteellisen koulutuksen saanut mies ja joukko löytävät todennäköisesti tuhonsa, ennenkuin ovat saavuttaneet tarvittavan taistelutottumuksen, ja tulevat täten oman tuhonsa kautta vaarallisiksi suuremmalle kokonaisuudelle. Jos tässä mielessä verrataan nykyisiä koulutusmahdollisuuksiamme ennen sotia vallinneeseen tilanteeseen, jolloin meillä monen muun edun lisäksi oli suojeluskuntajärjestö toisena kouluttajana, niin olemme nyt huonommassa tilanteessa — sotakokemuksistamme huolimatta. Olevien olojen asettamat rajoitukset eivät saisi olla esteenä taisteluteholle välttämättömän koulutustason saavuttamiseksi. Sillä on olemassa monia keinoja, joiden avulla voidaan päästä toivottuihin koulutuksellisiin tavoitteisiin. Erääksi selväksi päämääräksi voidaan esimerkiksi asettaa henkisen ja sodassa välttämättömän fyysillis- taidollisen koulutuksen ulottaminen kaikkia kansankerroksia koskevaksi.

3. Kuri

Historia ei tunne yhtään kuritonta armeijaa, joka olisi kyennyt menestyksellisiin taistelusuorituksiin ja vielä vähemmän puolustamaan maataan. Tosin eri armeijoissa kuri on saatu aikaan hyvin erilaisin keinoin, mutta sen välttämättömyydestä ovat kaikki johtajat pienimmästä suurimpaan olleet yleensä yksimielisiä. Näin oli epäi-

lemättä asian laita meidänkin armeijassamme, mitä osoittavat seuraavat eräiden divisioonien ja armeijakuntien komentajien lausunnot vuosien 1941—44 väliseltä ajalta:

— ”Vasta sen jälkeen kun joukoissa vallitsee ehdoton kuri, voidaan niiltä odottaa saavutuksia niin hyvin vaativien marssien kuin raskaiden taistelujenkin aikana.”

— ”Kurista tingittiin liian paljon. Rautainen kuri luo rautaisen taistelutahdon.”

— ”Tehokkain ja paras keino hiippailuilmion ehkäisemiseksi on tiukan ja sotilaallisen kurin ylläpitäminen.”

— ”Pääsyynä kesän 1944 murtumaan on ollut armeijan suurin ja keskeisin heikkous: kurin puute. Kurin palautuksen tulee lähteä armeijan johdosta (päämaja) saakka eikä yhtään heikkoa väliporasta saa sietää.”

— ”Kurikysymyksen, joka laajakantoisuutensa vuoksi saattaa olla ei yksinomaan mielialanhoidon vaan koko taistelumme avainprobleema, kipeys tunnetaan nimenomaan karkuruutena, jota onkin useimmissa tapauksissa pidettävä puhtaasti kurittomuusilmiönä.”

Kurinalaisuuteen voitiin päästä pakkokeinoja käyttämällä, mutta sillä ei ollut taistelutehon kannalta läheskään samaa kestävyyttä kuin kurilla, joka syntyi ikäänkuin sisästäpäin, toiminnan ja yksilön sekä joukon vastuuntunnon kautta. Meillä oli näitä kahdenlaisen kurin joukkoja. Suurin vaikutus on ollut komentajien ja esimiesten henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja esimerkeillä. Tällöin tulivat myös esimiesten moraaliset ominaisuudet punnituksi, mutta nekään eivät ole yksin auttaneet, ellei ollut muita avuja tai jos miehistöaineksen alkuperä oli kauttaaltaan huono. Räikeänä esimerkkinä tällaisesta olivat esimerkiksi ns vankipataljoonat, jotka kyllä saattoivat olla ulkonaisesti kurinalaisia, mutta joiden kuri ja taisteluteho su-livat kuin vaha taistelun alettua.

Armeijamme oli puhtaasti kansan armeija ja lienee turha kuvitella, että siihen olisi kyetty varusmiespalveluksella luomaan jotain omaa ja erikoista kuriansa. Sen tähden armeijan kuri oli sitä samaa pohjakuria, mitä kansankin oli. Niissä elämän muodoissa, missä kotirintamalla osoitettiin kurittomuutta, niissä rikottiin kuria myös armeijassa. Kansan kurinalaisuus riippuu ensi sijassa siitä itsestään ja

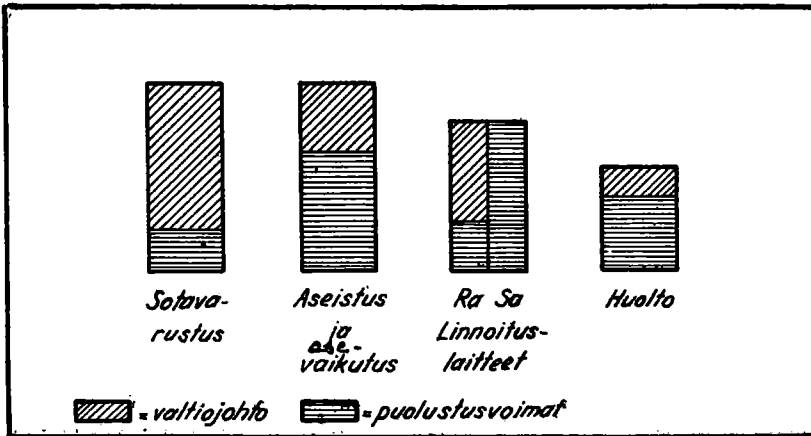
valtiojohdosta, jonka tehtäviin kuuluu kuriajatuksen juurruttaminen kaikkiin kansalaispiireihin ja kaikissa elämänmuodoissa. Tämän takia niin kansa itse kuin valtion johtokin ovat suoraan osavastuullisia armeijan kurittomuudesta aiheutuneeseen taistelutehon laskemiseen.

4. Rangaistukset

Jos kansa olisi ollut kurinalaista ja myös olisi pidetty kiinni kurin vaatimuksista, ei varmaankaan armeijassa olisi syntynyt mitään rangaistusprobleemaa. Rangaistuksilla ei saatu aikaan kuria eikä niitä sen vuoksi olisi pitänyt suinkaan samaistaa, kuten helpolta tuntuvana hätäkeinona usein meneteltiin. Toisaalta rangaistukset olivat kiehtämättä kurin tehostamiskeino, jota olisi tarvittaessa pitänyt käyttää sodanajan lakien sallimassa laajuudessa ja kovuudessa. Puolustusvoimissa annettujen rangaistusten kovuuden täytyi olla kuitenkin hyväksyttävässä suhteessa kotiseudulla annettuihin rangaistuksiin ja silloin tuli esille myös valtiojohdon suhtautuminen näihin asioihin. Huomattavalta osalta olikin valtiojohdon, kotiseudun ja Talvisodan muistojen vaikutusta, että rangaistuksissa liikuttiin herkästi ns. mielialalinjalla. Hyvin asian tilaa kuvaavia ovat tapaukset, jolloin miehet tekivät rikoksia saadakseen rangaistuksen ja siten vaihtelua rintamaelämän yksitoikkoisuuteen. Sen että asia todellakin oli näin osoitti kesä 1944, jolloin oli usein epätoivoisen tilanteen pelastamiseksi pakko saatta rangaistukset tarpeelliseen kovuuteen, kuolemanrangaistukset niihin mukaanluettuina. Huomattavaa on, että joukot suhtautuivat terveen oikeustajuntansa mukaisesti myönteisesti koviin rangaistuksiin, varsinkin jos rangaistus seurasi välittömästi rikosta.

Kuri- ja samalla rangaistuskysymyksestä on puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali K A (Heiskanen lausunut¹⁾): ”Rangaistukset ovat hätäkeinoja, jotka ilmaisevat sen, että kuri ei ole oikea. On saatava syntymään sellainen sisäinen henki, että rikkomukset eivät tule kysymykseen ja että jokainen yrittää parhaansa omasta vapaasta tahdostaan. Mutta jos rikos on tapahtunut, se on myös rangaistava.”

¹⁾ US:n Viikkolehti N:o 34/22. 8. 1954, haastattelulausunto

Kuva 4.

B MATERIAALISET TEKIJÄT

Sotavarustus on jo sinänsä osa taistelutehoa. Tähän ryhmään kuuluvista lukuisista varustuslajeista ansaitsisi moni tulla tärkeytensä takia erikseen käsitellyksi. Sellainen olisi esimerkiksi kysymys viestivälineistä, joiden heikkouteen tai puutteellisuuteen sortui moni johtamisyritys. Ja seurauksena oli silloin taistelutehtävän epäonnistuminen sekä kokonaisuutena taistelutehon laskeminen. Sotavarustuksen ja asevaikutuksen osuus näkyy kaikissa sodan ajan toiminnoissa, mutta erityisen voimakkaana se tulee esille liikkuntasodan alku- ja loppuvaiheessa. Siinä mielessä on puollettavissa näiden asioiden esille ottaminen viivytysvaiheen yhteydessä, vaikka ne muuten ovatkin yleisiä tekijöitä. Samaa voidaan tietysti sanoa linnoittamisesta, mutta koska se tärkeydestään huolimatta usein sivuutetaan korostamatta, lienee tässä paikallaan sen käsittely erillisenä. Sodan aikaista huoltoa on taas usein syytetty tarpeettomastikin, joten on oikeus valottaa asiaa toisestakin näkökulmasta.

1. Linnoittaminen

Puolustuksellisen asenteemme huomioonottaen täytynee linnoittaminen rinnastaa monessa suhteessa aseistukseen. Kysymykseen tulivat ns varsinaiset puolustusasemat tukilinjoineen, joita taistelujoukot rakensivat ja samalla puolustivat, sekä taemmat ns pääasemat, joita rakentamassa oli myös työjoukkoja. Kummatkaan linnoituslaitteet eivät toivotussa määrässä kyenneet tukemaan taistelutehoa. Tämä aiheutui monestakin syystä. Asemasotavaiheen suosiessa mukavuus- ja viihtyisyydenäkökohtia joutui laitteiden lujuus ja muu asiallisuus kärsimään erilaisten mielitekojen kustannuksella. Riittävän lukuisissa tapauksissa tämä ilmeni, sillä melkein jokaisella suunnalla todettiin, etteivät poterot ja korsut kestäneet satunnaisiakaan tykistökeskityksiä. Varsinainen puolustusasema oli myös rakentunut useissa paikoissa sille tasalle, mihin hyökkäys oli pysähtynyt, riippumatta siitä, mikä oli maaston taktillinen käyttöarvo. Merkillepantavaa on, että oli komentajia, jotka eivät halunneet henkilökohtaisista arvovaltasysteistä luopua mitättömimmistäkään maastoalueesta, maksoipa sen ylläpito melkein mitä tahansa. Antoivatpa vielä ylöspäin kuvan, että kyllä niissä asemissa kelpaa taistella. Taistelutehoa oli joka tapauksessa todettavasti järkytetty silloin, kun asemien kestokyky ei saavuttanut niissä toimivan miehistön eikä taktillinen sijoitus päällystön luottamusta.

Taempien asemien, mm V-T linjan, suurena puutteena oli yleensä niiden keskeneräisyys vielä vuonna 1944. Tätä kuvaa mm erään armeijakunnan komentajan lausunto hänen käydessään paikalla keväällä 1944: "V-T linja ei ole vielä läheskään puolustuskunnossa eikä sitä nyt käytettävissä olevalla työvoimalla saadakaan valmiiksi lähitulevaisuudessa." Toinen taistelutehoon vaikuttava epäkohta oli, että nämä suuret pääasemat olivat niissä toimimaan joutuvalla päällystöllekin sangen tuntemattomat — ja asetta, jota ei tunneta, ei osata myöskään täydellä teholla käyttää. Monet merkit viittaavatkin siihen, että hyökkääjä tunsikin esimerkiksi V-T aseman paremmin kuin puolustaja.

Puutteet linnoittamisen kohdalla aiheutuivat epäilemättä siitä, ettei selvästi nähty edessä olevia koettelemuksia, ja sen vuoksi työ-

voimaa käytettiin takaisin vallatun alueen jälleenrakentamiseen, puhdetyöteollisuuteen ym sellaisiin töihin, joilla oli sangen vähän tekemistä varsinaisen taistelutehon kanssa. Tosin niiden kansantaloudellista hyötyä ja moraalista merkitystä juuri tuona ajankohtana ei pidä unohtaa näin jälkikäteen tapahtuvassa tarkastelussa.

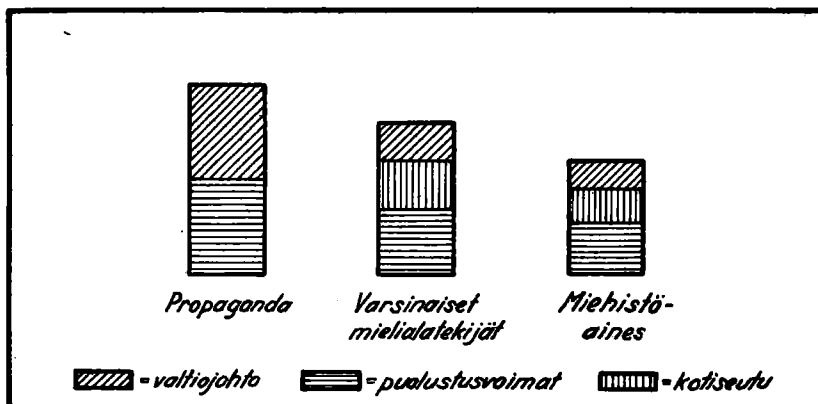
Voidaan tietysti sanoa, että taisteltiinhan voitokkaasti esim Talissa ja Ihantalassa samoin kuin Vuosalmellakin pelkillä kallioilla tai pelton ojissa, mutta on huomattava vastapainoksi, että vihollisenkin iskukyky oli siihen mennessä heikentynyt, oma aseistus vahventunut ja taistelutottumus palautunut. Tämä ei kuitenkaan vähennä linnoittamisen arvoa, vaan osoittaa selvästi, kuinka sitä tarvitaan juuri silloin, kun muut taistelutehon tukipylväät ovat heikkoja.

2. Huolto

Yleiseen huoltamiseen liittyvät kysymykset olisivat hyvin voineet välttämättömyytensä vuoksi muodostua ratkaisevaa laatua oleviksi taistelutehon laskutekijöiksi. Ja ne tarjosivatkin aina ajankohtaisina kiitollisia moitiskelun kohteita ja vaikuttivat siten ennen kaikkea mielialaan, mutta vähemmän varsinaiseen taistelutehoon. Sillä on sangen harvoja taisteluvaiheita, joissa voidaan osoittaa ylläpitävän tai evakuoivan huollon olleen syynä tehtävien epäonnistumiseen.

Kokonaisuutena ja muihin taistelutehon laskutekijöihin verrattuna huolto on nimenomaan järjestelyssä selvinnyt hyvin. Tosin on löydettävissä yksityisiä kielteisiä esimerkkejä ja varsinkin vuodenaikojen vaihteluista aiheutuvia häiriöitä, mutta niistä kyettiin kuitenkin olosuhteisiin katsoen selviytymään siedettävästi. Vaarallisinta mielialan kannalta oli joukkojen mielestä huollon suorituksessa paikoitellen ilmennyt puolueellisuus samoin kuin selvät laiminlyönnit. Sen sijaan köyhyydestä sekä ulkonaisista inhimillisistä rajoituksista aiheutuneet puutteet ymmärrettiin yleensä oikealla tavalla ja olivat jo siten puoleksi voitettut.

C SOSIAALI-PSYKOLOGISET TEKIJÄT

Kuva 5.

Oheisessa piirroksessa on esitetty sosiaali-psykologiset laskutekijät. Niiden alue on epämääräinen ja keskeisten tekijäin esille saaminen todellisessa muodossaan vaikeaa, lähinnä sen takia, että taistelutehon laskutekijät työskentelivät tällä alueella ikäänkuin salassa ja pääsivät siten vaikuttamaan yksilön kautta usein räjähdysomaisesti joukkoon. Lisäksi niistä toiset vaikuttivat hitaasti, pitkään ajan kuluessa ja toiset taas välittömästi. Niiden merkitystä lisää se, että useat niistä vaikuttivat melkein suoraan henkiseen voimaan.

1. Propagandatekijät

O m a p r o p a g a n d a , mikä ei olisi saanut olla irrallinen ilmiö tiedotustoiminnasta, olisi tarvinnut voimakasta keskitettyä valtakunnallista johtamista. Puolustusvoimien johto ei voinut sellaiseen yksin ryhtyä, koska ajatuksen taakse olisi pitänyt saada koko kansa. Selvien ohjeiden puutteessa jouduttiin yksityisyritteliäisyyteen, joka joillakin suunnilla puolustusvoimissa sai sellaisia muotoja, että päämajan oli se vihdoinkin kiellettävä. Puolustuslaitoksen ulkopuolella taas

sanomalehdistö, eräs sodan mahtitekijöistä; niin sensuurin alaista kuin olikin, palveli usein vieraita tarkoituspäätä lainaamalla ns puolueettomien maiden mielipiteitä ja kävi samalla omaa sotaansa poliittisista tai muista erimielisyyttä synnyttävistä riitakysymyksistä. Samoin eräät poliittiset johtomiehet pitivät kokonaistilanteeseen sopimattomia puheita ja antoivat lausuntoja, jotka yleiseen tietoisuuteen saatettuina aiheuttivat sekaannusta mielialoissa. Ne olivat sitä vaarallisempia, mitä kriittisempänä ajankohtana ne saavuttivat rintaman.

Niin valtion johto kuin päämajakin olivat epäilemättä vaikeuksissa, kun toisaalta jo vuoden 1942 loppupuolelta lähtien suunniteltiin irrottautumista sodasta ja toisaalta oltiin monestakin syystä pakotettuja sotaa jatkamaan. Joka tapauksessa oman propagandan heikkous lisäsi suuresti rintamakomentajien vaikeuksia ja on siten ainakin välillisesti aiheuttanut taistelutehon laskemista eikä sen nostamista, mikä nimenomaan kuuluu oman propagandan tehtäviin.

Vihollisen propaganda tehosi sen sijaan meikäläiseen maaperään paljon voimakkaammin, kuin julkisesti yleensä uskallettiin tunnustaa. Erityisesti lännestä suuntautunut propaganda iski ikäänkuin suojattomaan selkään, ja vähemmän psykologinen itäinen propaganda vaikutti sekin voimistuen sitä mukaa kuin liittoutuneiden voitot tulivat tosiasioiksi ja joukkojemme sotaväsymys kasvoi.

Monelta taholta siis istutettiin joukkoihin tappiomielialaa jo ennen ratkaisutaisteluita, ja joukoille oli syntynyt jokseenkin selvä kuva omasta materiaalisesta heikkoudesta ja vastustajan ylivoimaisuudesta. Siten oli myös etukäteen taistelutehon säilymistä vaikeutettu. Asiantilalle kuvaava oli, miten erään armeijakunnan 54 eriasteista komentajaa totesi huhtikuussa 1944, että mieliala vihollisen propagandan sekä rauhanhuhujen johdosta oli suuresti herkistynyt ja epäedullisten vaikutteiden ilmaannuttua oli odotettavissa nopeitakin muutoksia pahempaan päin. Mitä käytännöllisiä toimenpiteitä tämä hälyttävä toteamus aiheutti, siitä ei saa aikakirjoista yhtenäistä kuvaa. Vastapropagandaa ja jyrkkiä toimenpiteitä olisi tarvittu, mitä osoittaa se, että näihin toimenpiteisiin oltiinkin pakotettuja menemään vihdoinkin vuonna 1944 rintamien jo murruttua. Mutta nyt oli propaganda suoritettava erittäin vaikeissa oloissa monen tarpeellisen

kiinnekohdan puuttuessa. Toiminnan vaikeutta lisäsi vielä se, että oli saavutettava henkisesti takaisin sitä, mitä oltiin helppoissa olosuhteissa menetetty.

2. Varsinaiset mielialatekijät

Melkein kaikki tähän mennessä käsitellyistä taistelutehon laskutekijöistä ovat jossain muodossa vaikuttaneet myös joukkojen mielialaan. Niiden vaikutus on kuitenkin muulla tavalla ollut huomattavampi kuin mielialan kautta, ja sen vuoksi niitä ei pitäisi sekoittaa varsinaisiin mielialatekijöihin, joita puhtaimpina olisivat virkistys- ja viihdytystoiminta, lomakysymys, henkilökohtaiset ja taloudelliset huolet sekä kotiseudun vaikutus.

Viihdytys- ja virkistystoimintaan oli lähdetty hyvää tarkoittaen eikä sen myönteisiä puolia voidakaan kieltää. Mutta kun puhdetyöt laajenivat tehdasteollisuudeksi ja joutuivat keinotekolun kohteiksi tai alkoivat kilpailla tärkeydessä rintamatoimintojen kanssa, niin silloin ei oivallettu sodan olevan vielä kesken. Taistelutehoa tämä toimintamuoto järkytti erityisesti hukkaan menneen työvoiman kautta, jota olisi kipeästi tarvittu tarkoituksenmukaisempiin, taistelutehoa lisääviin toimintoihin. Joka tapauksessa virkistys- ja viihdytystoiminnan liepeillä niiden arvon huomioonottaen on kaikesta huolimatta tarpeettomasti käyty kiistelyä jo sodan aikana, multa varsinkin jälkeinpäin.

Lomakysymys ja taloudelliset huolet liittyvät läheisesti toisiinsa. Lomien myöntämisperiaatteista eivät eri johtoportaatkaan päässeet yksimielisyyteen. Sekavuutta lisäsivät vielä rintamaosien erilaiset mahdollisuudet lomansaantiin, eikä kotiseudun painetta tunnetekijöineen ollut suinkaan halveksittava. Puolustusvaiheen aikana, jolloin lomakysymykset olivat erityisesti etualalla, ei taisteluteho joutunut koetukselle. Todettiin kuitenkin, että joukko, joka tunsu kärsineensä vääryyttä loma-asioissa, oli vaikeahkosti käsiteltävissä ja vähemmän halukas taistelusuorituksiin.

Kotirintama myötävaikutti taistelutehon laskutekijöiden voimistumiseen, paitsi rikkinäisyydellään myös taloudellisilla vaikeuk-

sillaan, keinottelulla ja huomattavasti paremmilla ansiomahdollisuuksillaan. Se kehitteli huhujen avulla kielteisiä ilmiöitä ja syötti ne sitten suuresti liioiteltuina taistelujoukoille. Tehokkaimmin kotiseudun vaikutus näyttää siirtyneen rintamajoukoille lomalaisten välityksellä, mille yhteystielle eivät kyenneet esteitä asettamaan enempää johtoportaat kuin valtiovaltakaan.

Mielialan herkkyyttä osoittaa, että se vaihteli vuoden, jopa vuorokaudenkin aikojen mukaan. Jo tämän vuoksi oli toivotonta pyrkiä rakentamaan taistelutehoa yksistään mielialatekijöiden varaan. Sellaisella taisteluteholla ei ollut riittävää lujuttua. Niinpä täytynee tunnustaa, että mielialasta maksettiin liian kallis hinta ja erityisesti siitä syystä, että maksuvälineenä käytettiin arvokasta taistelutehollista pääomaa — aikaa ja työvoimaa, mikä olisi näin perään päin ajatellen pitänyt ehdottomasti käyttää koulutukseen, linnoitustöihin ja aktiiviseen taistelutoimintaan. Ellei tätä ohjelmaa olisi voitu viedä sinänsä lävitse, olisi asiaa täytynyt valmistella propagandan avulla. Se olisi pitänyt kohdistaa niin kotirintamaan kuin etulinjajoukkoihinkin.

3. Miehistöaines

Varsinainen reservi, jota muokattiin taisteluteholliseksi ja joka otti vaikutteet vastaan, on samalla itse ollut taistelutehon laskutekijänä, sillä se on elättänyt ja kasvattanut monia laskutekijöitä ja saanut ne siten vaarallisiksi taisteluteholle. Miehistöaineshan oli sotaan lähdeittäessä sitä, miksi se rauhanajan olosuhteissa oli kasvatettu ja mihin kasvatukseen olivat osallistuneet niin valtiojohto, puolustusvoimat kuin kotiseutukin kouluineen, erilaisine yhteisöineen jne. Kasvatuksen tuloksena miehistöaines oli myös enemmän tai vähemmän altis taistelutehon laskutekijäin vaikutukselle. Kasvatukseen liittyi kiinteästi ympäristötekijäin vaikutus, ja miten ratkaiseva merkitys niillä on ollut, osoittaa se, että voidaan nimetä ne paikkakunnat ja alueet, joiden reserviläisten keskuudessa esiintyi eniten sodanvastaisen mielialan ilmaisuja. Samaa todistaa esimerkiksi sekin, että Suomen eteläosista pohjoiseen siirretyt miehet joutuivat selvästi nopeammin fyysillisen ja psyykillisen väsymyksen valtaan kuin pohjoissuomalaiset tai että maaseudulta kotoisin olevat mukautuivat

paremmin kenttä- ja korpiolosuhteisiin kuin kaupungista olevat ja kestokyky oli myös yleensä sen mukainen. Tällöin ei pidä unohtaa miehistön oikean käsittelyn merkitystä, sillä hyvästäkin aineksesta on huonolla käsittelyllä saatu kelvotonta.

Oman ryhmänsä edelläesitetyn lisäksi muodostavat vanhat ikäluokat, joista muodostetut taistelujoukot olivat jo sinänsä vähemmän käyttökelpoisia. Ne kykenivät esimerkiksi hyökkäämään yleensä vasta sen jälkeen, kun vihollisen tulielimet olivat täydellisesti lamautetut. Vanhimpien ikäluokkien keskuudessa eivät myöskään joukkokieltäytymiset olleet harvinaisia. Armeijan kannalta vanhimmat ikäluokat olivat siten taistelutehoa laskevia tekijöitä. Luokuisin esimerkein voidaan lisäksi osoittaa, kuinka räsitusten kasvaessa fyysillinen ja etenkin psyykillinen kestokyky ovat vähentyneet kiihtyvällä vauhdilla.

Samat piirteet sopivat aivan nuorimpiin ikäluokkiin, etenkin niihin katsoen, joilta puuttui kokonaan rauhanajan koulutus. Tämän vuoksi taistelutehollisimmat ikäluokat olivatkin tilastojen mukaan vuosina 1913—22 syntyneet, joilla oli rauhanajan koulutuksen lisäksi sotakokemusta.

D JOHTOPÄÄTÖS

Pyrittäessä luomaan edellä suoritetun tarkastelun perusteella kokonaiskuvaa taistelutehon laskemiseen vaikuttaneista tekijöistä, on paikallaan palauttaa mieleen eri ryhmien tekijöiden keskinäinen merkitys ja niiden yhteenkuuluvaisuus (vrt edellä esitetyt kaavio-piirroksat).

— Kasvatuksellisista ja taistelutaidollisista tekijöistä voidaan päätellä, että jos johtoportaat ovat hyvin vahvat, niin kaikki muut tekijät saavat olla heikompia ja silti taistelutehon summa voidaan pysyttää korkeana. Jos johtajat ovat heikkoja, täytyisi sen korvaamiseen olla muuten vahva koulutus-pohja. Mutta jos sekin on heikko, silloin on turvaututtava kuriin, ja ellei sekään ole pätevä, olisi viimeisenä oljenkortena tartuttava rangaistuksiin. Silloin on kuitenkin taisteluteho katsottava niin rikko-naiseksi, ettei se enää korjailemalla parane.

— **Materiaaliset tekijät** osoittavat, että jos oma aseistus on vahva, niin vihollisen asevaikutus ei muodostu taisteluteholle vaaralliseksi. Oman aseistuksen heikentyessä lisääntyy vihollisen asevaikutuksen vaarallisuus taisteluteholle, ja silloin on turvauduttava linnoituslaitteisiin, mikäli taistelutehoa halutaan tämän pääryhmän kohdalla ylläpitää.

— **Sosiaali-psykologisista tekijöistä** propagandalla voidaan vaikuttaa siinä määrässä, etteivät varsinaiset mielialatekijät pääse kielteisesti vaikuttamaan taistelutehoon. Jos propaganda on voimatonta, silloin pitäisi kyetä lähinnä välittömin toimenpitein hallitsemaan varsinaiset mielialatekijät, mutta ellei se ole mahdollista, on viimeinen turva hyvässä miehistöaineksessa. Se on kuitenkin heikko lohdutus, ellei asioita ole rauhan aikana oikealla tavalla hoidettu.

Verrattaessa edelleen keskenään kolmea pääryhmää lie-nee tässä täysi oikeus väittää esitetyn perusteella, että jos kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät ovat taistelutehon kannalta parhaat mahdolliset, niin ne kykenevät monessa kohdassa peittämään materiaalistien ja sosiaali-psykologisten tekijäin puutteet. Mikäli taas materiaaliset tekijät ovat taistelutehollisesti vahvat, helpottaa se ratkaisevasti sosiaali-psykologisten tekijäin käsittelyä sekä on omiaan tukemaan kasvatuksellisten ja taistelutaidollisten tekijäin positiivisia ominaisuuksia. Onnistuneet sosiaali-psykologiset tekijät saattavat kyllä jonkin aikaa korvata vaillaisten materiaali- ja taistelutaidollisten tekijäin puutteet. Mutta sosiaali-psykologisten tekijäin ryhmällä ei ole kuitenkaan kahden muun pääryhmän kestävyyttä eikä siihen yksinään voida missään tapauksessa kauan turvautua.

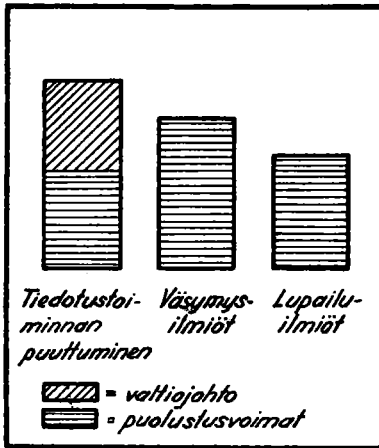
III TAISTELUTEHON LASKEMISEEN VAIKUTTANEET TÄRKEIMMÄT TEKIJÄT SODAN ERI VAIHEISSA

Taistelujen luonteen muuttuessa muuttuivat aina myös jossain määrässä taistelutehon tekijät. Sen vuoksi on puolustettavissa sodan 1941—45 jakaminen jatkotarkastelua varten h y ö k k ä y s-, p u o-

lustus- ja viivytysvaiheeseen. Kukin näistä taisteluvaiheista sisälsi omia erikoispiirteitään, mitkä aiheuttivat tiettyjen taistelutehon laskutekijöiden huomattavan voimistumisen. Ne voidaan usein suhteellisen lyhytaikaisen, mutta sitä voimakkaamman esiintymisensä takia jokseenkin selvästi erottaa jo esille tulleista koko sodan ajan vaikuttaneista yleisistä tekijöistä.

A HYÖKKÄYSVAIHE

Kuva 6.

Oheisessa piirroksessa esiintyvät taistelutehon laskutekijät eivät olleet ominaisia ainoastaan hyökkäysvaiheelle, mutta ne vaikuttivat kuitenkin juuri tuona aikana muita huomattavasti voimakkaammin taistelutehon laskemiseen. Erityisesti tiedotustoiminnan tai yhtä hyvin voisi sanoa propagandan puutteellisuus tunnettiin koko sodan ajan. Kysymyksen esille ottamiseen hyökkäysvaiheen aikana on syytä sen takia, että juuri sodan alussa olisi tarvittu tiedotustoimintaa, joka olisi luonut selväpiirteiset puitteet tulevia koettelemuksia varten.

1. Tiedotustoiminta

Sodan päämäärän selvyys ei vuonna 1941 ollut suinkaan sama kuin Talvisotaan jouduttaessa. Selventymistä ei myöskään sodan kestäessä tapahtunut, sillä ulkonaisten olosuhteiden huonontuessa oli vaikea enää löytää selvää tiedotustoiminnan perustaa. Talvisodan alkaessa oli takana sentään kahdenkymmenen vuoden miin henkinen kuin taidollinenkin valmennus, mitkä monessa kohdassa korvasivat heikon sotavarustuksen. Sotaan 1941—44 jouduttiin muu-

taman kuukauden epämääräisen henkisen valmiustilan jälkeen. Tilannetta ei ratkaisevasti kyennyt auttamaan sotavarustuksen parantuminen eivätkä niin organisaatio- kuin hallinnollisellakaan alalla saadut kokemukset. Vuonna 1941 alkanut sota ei ollut yleisen käsityksen mukaan ilman muuta Talvisodan jatko. Sillä hajanaiset mielipidetutkimukset ja eri tahoilla julkisuuteen tulleet mielialan ilmaiset jo osoittivat, miten huomattava osa kansasta asennoitui kielteisesti alkaneeseen sotaan nähden, pääosan ollessa epätietoinen siitä, miten suhtautua asiaan. Sotaa haluavien joukko lienee ollut pienin. Maaperä taistelutehon laskemiselle oli siten, ajatellen vastaisia koetelemuksia, verraten altis ja olisi epäilemättä tarvittu voimakasta valtakunnallista tiedotustoimintaa asiantilan korjaamiseksi.

Puolustusvoimissa tilannetta voitiin jossain määrässä hetkellisesti auttaa paikallisella informoinnilla. Missä sellaista ei kuitenkaan osattu oikea-aikaisesti suorittaa, siellä todetaan tämän tekijän seurauksena taistelutehon laskemista. Sitä osoittavat eri suunnilla sattuneet lukuisat tapaukset, joita kuvaavat seuraavat tyypilliset esimerkit:

— ”Lähestyttäessä Karjalan kannaksella vanhaa valtakunnan rajaa, oli miesten tärkeimpänä kysymyksenä: hyökätäänkö rajan yli? Vähitellen alkoi kuulua yksityisten miesten, jopa ryhmien lausuntoja, että vanhalle rajalle tapellaan kuten käsketään, mutta siitä edemmäs ei mennä. Tämä sai alkunsa vanhemmista reserviläisistä, mutta veti nuorempiakin mukanaan. Päälystön taholta ei asiaa otettu vakavasti, ennenkuin miehet kieltäytyivät jatkamasta etenemistä. Niinpä parista rykmentistä kokonainen pataljoona kieltäytyi noudattamasta liikkeellelähtökäskyä, muissa joukko-osastoissa tapaukset rajoittuivat komppanian puitteisiin. Tapaukset selvitettiin esimiesten puhuttelulla tai henkilökohtaisella esimerkillä.”

— ”Rykmentin pataljoona kieltäytyi osallistumasta Korpiselän taisteluihin, sillä miehillä ei ollut käsitystä sodan tarkoituksesta eikä hyökkäyksen välttämättömyydestä. Pat:n komentajan puhuttelu riitti pelastamaan tilanteen ja lopuksi vain 5 miestä jouduttiin pidättämään.”

Eräänä hyökkäysvaiheen näkyvimpänä tavoitteena oli ajatus kahden viikon tai korkeintaan kahden kuukauden sodasta, joka toisi

oikeutetun korvauksen Talvisodan menetyksistä. Tavoite oli kuitenkin täysin epävarmojen tekijäin varassa. Siitä muodostuikin henkinen painolasti, mikä rasitti taistelutehoa sen sijaan, että olisi sitä tukenut. Tiedotustoiminnan eräänä tehtävänä olisi pitänyt olla tämän painolastin poistaminen.

2. Väsymysilmiöt

Lähinnä taistelujoukoissa esiintynyttä sekä fyysillistä että myös psyykkillistä väsymyskysymystä on käsitelty ”Suomen sotilasaikakauslehdessä” vuosina 1947—48, joten niissä esiintyneiden asioiden toistaminen ei tässä ole enää tarpeellista. Joukkojen taistelutehoon vaikuttaneet väsymysilmiöt alkoivat jo syyskuussa 1941. Selvimmin ne tulivat esille Itä-Karjalassa ja pohjoisempana. Samalla ne osoittivat, miten väsymys oli suoraan riippuvainen taistelualueen laajuudesta, maastollisista vaikeuksista sekä tottumattomuudesta ulkonaisiin olosuhteisiin. Riittävästi väsyneen joukon taisteluteho saattoi laskea siinä määrässä, että se kieltäytyi taistelusta. Tällaisten joukkojen suuruus vaihteli joukkueesta pataljoonaan. Tapausten luonnetta kuvaavat seuraavat esimerkit:

— ”Lokakuun puolivälissä henkinen ja ruumiillinen yllirasittuminen rykmentissä johti Äänislinnassa oltaessa joukkokurittomuuksiin. Kun 15. 10. rykm:n pataljoonat hälytettiin osallistumaan pohjoisessa käytäviin taisteluihin, lukuisat miehet jopa aliupseeritkin kieltäytyivät lähtemästä liikkeelle. Taisteluun lähteneissäkään joukoissa ei ollut hyökkäyshalua ja mieliala oli matalalla.”

— ”5. 10. rykmentin 8. ja 9. komppania jättäytyivät jälkeen Syvärin ylityksessä. Perussyyn tähän todettiin olevan sekä psyykkillisessä että fyysillisessä väsymyksessä ja vuorokauden levon jälkeen yksiköt olivat jälleen taistelukelpoisia.”

Kohtalokkaaksi muodostui väsymys silloin, kun se ylitti joukon kestokyvyn rajan. Palautuminen entiselleen ”murtumisen” jälkeen oli vaikeata. Johtoportaiden ja komentajien taitavuudesta riippui, miten he osasivat venyttää fyysillistä ja psyykkillistä kestokykyä silloin, kun siitä riippui voiton saavuttaminen. Tämän vuoksi olisi myös

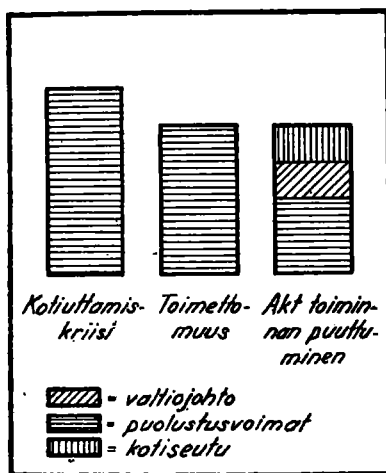
joukkojen komentajien pitänyt ymmärtää ylempien johtoportaiden usein kohtuuttomilta tuntuvat vaatimukset, kun joukkoja pakotettiin taistelusuorituksiin, vaikka inhimillisen kestäkyvyn raja tuntui jo saavutetun. Jos ylempi komentaja tunsii joukkojen todellisen tilan, hänen vaatimuksensa olivat ilmeisesti oikeutetut, vaikka seurauksena olisi ollutkin jonkin joukon osan kestäkyvyn murtuminen.

3. Lupailuilmiot

Hyökkäysvaiheen taistelutehoa näkyvästi järkyttäneitä tapauksia olivat ne, jolloin niin ylempät kuin alemmatkin johtajat sortuivat lupailun tielle. Joukoille luvattiin lepoa, vaihtoa, lomaa yms, kunhan ensin jokin paikka olisi vallattu, taistelu- tai työtehtävä suoritettu jne. Tällaiseen lupailuun ei ollut oikeutta eivätkä perusteetkaan olleet puolustettavissa. Lupauksia ei yleensä kyetty täyttämään, ja siten oli hävitetty luottamus joukon ja johtajan väliltä. Samalla oli myös kadonnut eräs taistelutehollisen toiminnan perusedellytyksistä. Lupailuilmiot saavuttivat huippunsa hyökkäysvaiheen loppupuolella ja osuivat samalla voimakkaana kotiuttamiskysymyksen ristiaallokkoon. Eivätkä seuraavanlaiset tapaukset olleet suinkaan harvinaisia: ”Komppian vuonna 1906—11 syntyneet kieltäytyivät siirtymästä etulinjaan. Tämän jälkeen käskettiin koko pataljoona kokoon, mutta kokoontumismääräystä ei yli 200 mainittuihin ikäluokkiin kuuluvaa noudattanut. Vuonna 1906—11 syntyneille oli kompp:n päällikön ja rykm:n kom:n vs:n toimesta luvattu järjestää kotiuttaminen tai korkeintaan toisarvoisia tehtäviä heti siirron tapahduttua nykyiselle sijoituspaikalle.”

Lupailuilmiot, joilta vain harva joukkoyksikkö näyttää säilyneen, voidaan katsoa kuuluvan välittömiin johtamisvirheisiin. Ne eivät saisi kuulua sotilaalliseen johtamiseen, sillä niiden antama apu on näennäinen. Lupailu on epäilemättä heikon tai ajattelemattoman johtajan apukeino, jolla hän koettaa selviytyä helppohintaisesti ajallisista ja paikallisista vaikeuksista tai lisätä henkilökohtaista arvovaltaansa.

B PUOLUSTUSVAIHE

Kuva 7.

lestamme. Ajatus, mikä helppoutensa vuoksi viehätti niin kotirintamaa kuin armeijaakin.

1. Kotiuttamiskriisi

Taloudellisen aseman ja työvoimatilanteen pakottamana sekä suotuisan yleisen sotatilanteen vallitessa suunniteltiin n 180.000 miehen kotiuttamista. Tieto kotiuttamisesta ja siihen osallisiksi pääsevästä ikäluokista levisi kulovalkean tavoin armeijan keskuuteen ja kotiseudulle. Kotiuttamista ei voitu kuitenkaan toteuttaa aiotussa laajuudessa eikä johdonmukaisesti. Suorituksen epätasaisuudet pääsivät joukkojen tietoisuuteen taistelutehon kannalta haitallisina seurauksin. Asiaa kuvaa seuraava esimerkki: Keväällä 1942 eräs hyvin menestyksellisesti taistelleen divisioonan komentaja halusi saattaa Ylipäällikön tietoisuuteen lausuntonsa, missä mm sanottiin: "Mutta ennen kaikkea, mitä teemme lopulta, vaikka aikanaan kuinka hyväksi joukoiksi osoittautuneilla pataljoonilla, jos niissä palvelevien miesten mieliala on aste asteelta lamaanutunut jatkuvien perhehuolien

takia ja sydämet katkeroituneet siitä ilmeisestä epäoikeudenmukaisuudesta, minkä alaiseksi ne katsovat joutuneensa? Tulee olla suuri optimisti voidakseen odottaa enää sellaiselta joukolta riittävää taistelumoraalia.”

Kotiuttamispettymyksen ja epätasaisen kohtelun aiheuttamat negatiiviset ilmiöt esiintyivät:

— palveluksesta kieltäytymisinä, mikä saattoi käsittää kokonaisia joukkoyksiköjä

— karkureina, joiden määrä esimerkiksi divisioonaa kohden saattoi nousta muutamasta kymmenestä satoihin, sekä

— lähetystöinä, joista tyypillisimpiä olivat ns komppanian ja pataljoonan lähetystöt, jotka yleensä vaativat selvitystä kotiuttamiskysymyksessä aina ylemmältä johtoportaalta.

Kriisi tunnettiin kaikkialla armeijassa. Se aiheutti vaikeita ristiriitoja ei vain miehistön ja päällystön välillä, vaan vieläpä yhtymien komentajien ja ylipäällikön sekä kotiseudun ja armeijan välillä. Taisteluteho ei tuona murroskautena joutunut pitempiaikaiseen, ratkaisevaan koetukseen, joten negatiivinen vaikutus varsinaisiin taistelusuorituksiin jäi vähäiseksi. Sen sijaan kotiuttamiskriisi jäi itämäärän sosiaali-psykologisena tekijänä ja vaikutti siten myöhemmin taistelutehoon.

2. Toimettomuus ja epätarkoituksenmukainen toiminta

Puolustusvaiheen luonne ja se asenne, mikä yleensä pyrittiin omaksumaan koko sotaan nähden, eivät olleet omiaan ohjaamaan toimintaa selvää päämäärää kohden. Tuudittauduttiin siihen uskoon, että sota ratkaistaan Saksan rintamalla ja saksalaisilla joukoilla. Tämän harhakuvitelman lävitse ei joka paikassa kyetty näkemään taistelutehoa vaativien ratkaisevien koettelemusten olevan meidänkin kohdaltamme edessäpäin. Oli kyllä komentajia, jotka jatkuvasti korostivat joukoillensa, että vielä on ennen rauhan tuloa käytävä ankarat ratkaisutaistelut, mihin valmistautumiseen oli joka hetki käytettävä hyväksi. Valitettavasti tämä ei muodostunut kotiseudun ja koko armeijan johtoajatukseksi.

Toimettomuus lisäsi sosiaali-psykologisten tekijäin kielteisiä ilmiöitä ja antoi samalla suoranaisen tilaisuuden taistelutehoa huonontavien ja useimmiten samalla moraalittomuutta lisäävien harrastusten harjoittamiseen. Haitallisimpia näistä oli niin johtoportaisissa kuin joukoissakin alkoholin väärinkäyttö monine lisäseurauksineen.

Epätarkoituksenmukainen toiminta samoin kuin toimettomuus sitoivat joukkojen kädet sekä ajatukset pois sellaisista toiminnoista kuin koulutus, linnoitustyöt, aktiivisuus jne, joilla olisi kyetty taistelutehoa varsinaisesti lujittamaan. Sen sijaan toiminnalla, mikä haki pelkästään viihdytystä, mukavuutta tai silmänruokaa, ei luotu perustaa taisteluteholle. Kuvaavaa onkin, että päämajan suorittama kysely joukoissa Kannaksen murtumisen syistä, antoi mm seuraavan yhteenvedon: "Päälystön heikon otteen johdosta oli miehille suotu liian paljon vapaata aikaa tai käytetty aika toisarvoiseen toimintaan, mikä kaikki oli omiaan yhä herpaannuttamaan taistelutehoa." Oma merkityksensä oli myös sillä, että monin paikoin olivat rintamajoukot ja siviilimaailma tulleet työavun yms muodossa vaarallisen lähelle toisiaan. Vaarallista sen vuoksi, että rintamajoukot olivat perääntävänä puolena.

3. Aktiivinen toiminta

Aktiivisuudessa olimme viholliseen nähden heikompia sitä enemmän, mitä pitemmälle puolustusvaihetta kesti. Niinpä oli taistelujoukoissa useissa yhteyksissä todettu ja saatettu myös ylempien johtoportaiden tietoon, miten joukot olivat tulleet aroiksi ja tottumattomiksi liikkumaan tulen alla ryhmittyneinä tai suoritettaessa muita taistelutehtäviä. Taistelutehon kannalta tämä oli vakava puute, ja se on myös sodan jälkeen tuotu voimakkaasti esille. Vihollisen aktiivisuus sen sijaan kasvoi sitä enemmän, mitä hiljaisemmiksi omat etulinjajoukkomme tulivat. Jos tarkastellaan niitä esteitä, mitkä olivat aktiivisen toiminnan tiellä, voidaan havaita, että

— pelättiin tappioita ja sen psykologisia seurauksia niin kotiseldulla kuin armeijankin keskuudessa

— materiaalin etenkin a-tarvikkeiden niukkuus oli ainakin rintamalla kouriin tuntuva eikä sallinut halutunlaista tulitoimintaa.

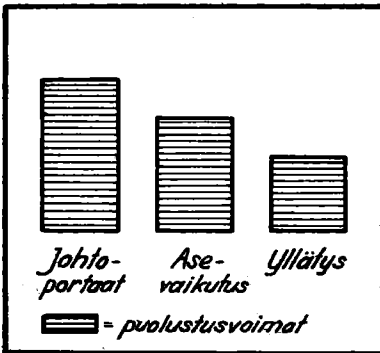
— alempien johtoportaiden toimintaa sidottiin huomattavan paljon, olihan jo joukkueen vahvuisen osaston toimintaa varten saattava lupa yhtymästä saakka ja esitettävä sitä varten yksityiskohtaiset suunnitelmat vahvoine perusteluineen

— sitä paitsi oli sellaisia kaistoja, missä maasto ja teknilliset syyt tekivät aktiivisen toiminnan mahdollottomaksi sekä

— itsetarkoituksena harrastettu taistelutoiminta nostatti miehistön helposti vastarintaan, jolloin seurauksena oli päinvastoin taisteluhengen huonontuminen.

Oli siis olemassa monia syitä, jotka suosivat mahdollisimman vaaratonta hiljaiseloa, ja missä tähän ajatukseen oli paneuduttu, siellä ei vapaaehtoisesti siitä yleensä luovuttu. Mutta sellaisissa joukoissa suurhyökkäys löysi myös sangen otollisen maaperän. Aktiivisuutta ei ehkä tarvinnut nähdä pelkkänä taistelutoimintana, vaan asiaa olisi voitu auttaa kaikella sillä toiminnoilla, mikä olisi edistänyt joukon taistelutaitoa niin liikkeessä kuin tulenkin alla.

C VETAANTYMISSVAIHE

Kuva 8.

Puolustusvaihe ei asettanut taistelutehon kestävyyttä koetukselle. Senpä tähden ei vihollisen suurhyökkäyksen alkaessa voinut olla täyttä selvyyttä siitä, millainen joukkojen taisteluteho todella oli. Paljon riippui siitä, miten kukin joukko oli käyttänyt puolustusvaiheen, etsikkoaikansa. Niihin joukkoihin, joissa taisteluteho oli jo esiintulleiden tekijäin vuoksi huomattavasti laskenut, sitä oli enää vaikea luoda vihollisen

asevaikutuksen alaisena ja paniikkimielialan herkistämässä ilmapiirissä.

Hyökkääjän eräitä voiton edellytyksiä ovat yllätys aikaan ja asevaikutuksen keskittämiseen nähden. Ottaen huomioon sen mitä puolustusvaiheen aikana jätettiin tekemättä taistelutehomme hyväksi, on todettava vihollisen onnistuneen molemmissa voiton pääedellytyksissä. Yllätys liittyy niin oleellisesti johtoportaiden toimintaan ja asevaikutukseen, ettei sen käsittely niistä erillisenä liene tarpeellista.

1. Johtoportaat

Yhtä edullinen kuin yleinen tilanne oli ollut hyökkäysvaiheen alkaessa, ainakin yhtä epäedullinen se oli vihollisen suurhyökkäyksen alkaessa. Poliittisesti olimme ilmeisesti hävinneet sodan jo keväällä 1944, jolloin julkisuuteen saatetut rauhanehdot olivat hätkähdyttävällä tavalla paljastaneet suurelle yleisölle maamme heikon aseman. Seurannut mielipiteiden vaihto ulotui mielialaa hämääntävänä etulinjajoukkoihin saakka eikä suinkaan lujittanut uskoa omaan kestävyYTEEN. Epäedulliseksi kehittynyt yleistilanne samanaikaisine hälyttävine tietoineen vihollisen joukkojen keskittämisestä Länsi-Kannakselle olisi edellyttänyt uutta tilanteen arvostelua ja toimenpiteitä taistelutehon kohottamiseksi.

Näin jälkeinpäin tuntuu siltä, että kaikilla johtoportailta olisi ollut riittävästi tiedustelutuloksia kyetäkseen arvioimaan tilanteen kehittymisen kriittiseen vaiheeseen. Mistä sitten johtui, että vihollinen pääsi yllättämään niin aikaan kuin erityisesti voimaan nähden? Kaikki johtoportaat eivät tehneet saamistaan vihollistiedoista oikeita johtopäätöksiä tai jos tekivät, niin laiminlöivät niiden toimenpiteiden suorittamisen, mitä mainitunlaiset johtopäätökset olisivat ehdottomasti vaatineet. Tässä mielessä syyllisten johtoportaiden nimeämiseen ei liene aihetta niin kauan kuin täysin syytöntäkään ei voida esittää. Voidaan arvostella etulinjan pataljoonien ja joukko-osastojen komentajien taktillista ja välitöntä johtamista noissa kriisivaiheissa, mutta heitä ei voitane panna vastuullisiksi operatiivisista virheistä. Ja se vihollisen ylivoima, minkä alle etulinjan joukot ja komentajat paikoitellen joutuivat, oli ikäänkuin operatiivista suuruusluokkaa. Sellaisen paineen hallitsemiseen ei

kohteeksi joutuneilla komentajilla eikä joukoilla ollut inhimillisesti katsoen mahdollisuuksia. Ja kuitenkin heiltä vaadittiin suorituksia, ikään kuin omien joukkojen taisteluteho olisi pysynyt ilman muuta suurempana kuin vihollisen.

Joukkojen kestäkyvyn väärä arvioiminen suhteessa vihollisen voimaan johti aina uusiin yllätyksiin ja jatkotoiminnan kannalta epäedullisiin tilanteisiin. Monta menestykselliselle toiminnalle ratkaisevaa ajankohtaa menetettiin, ennenkuin kaikki johtoportaat olivat saaneet selvän kuvan joukkojen todellisesta taistelutehosta ja mahdollisuuksista ratkaista syntyneet tilanteet. Sitä ennen oli kuitenkin virheellisellä toiminnalla heikennetty taistelutehoa tai jätetty ainakin käyttämättä tilaisuuksia sen lujittamiseen. Siksi on ehkä juuri tässä vaiheessa paikallaan tuoda johtoportaiden osuus korostetusti esille.

2. Asevaikutus

Keskitetyn asevaikutuksen alaisena taisteluteho joutui välittömästi koetukselle. Sen että vihollisen tulikeskitys hajotti linnoituslaitteet ja sitä seuranneet rynnäköt puolestaan löivät hajalle sokaituneen ja asevaikutusta vastaan valmentamattoman puolustajan, ei vielä tarvinnut merkitä taistelutehon romahtamista. Tämän voidaan katsoa tapahtuneen vasta silloin, kun hajallelyötyä joukkoa ei saatu enää koottua taisteluun, se joutui paniikin valtaan tai taisteluvoima heikentyi ratkaisevasti karkuruuden takia.

Asevaikutus oli siis välitön taistelutehon laskutekijä, ja sen vaikutushetkellä ratkaisut olivat ennen kaikkea asianomaisten komentajien käsissä. Heistä myös riippui, pakotettiinko joukot vihollisen ylivoimaisen asevaikutuksen edessä murtumisrajalle saakka ja sen ylikin, jolloin taistelutehon palauttaminen oli hidasta. Tämän saattoi sellainen komentaja, joka tunsi tilanteen vaatimukset, antaa tapahtua tietoisesti, mutta jos se tapahtui hänelle ja ylemmälle johtoportaalta yllättäen tai huomaamatta, silloin saattoi koko rintamasuunta olla vaarassa.

Taistelujen laajennuttua vihollisen keskitetty asevaikutus vastavasti vähentyi ja samalla sen merkitys taistelutehon laskijana hei-

kentyi. Joukoillemme tarjoutui oman aseistuksen vahventuessa tilaisuus päästä myös samalle henkiselle tasolle, vaikka sen hinta oli-kin noussut kohtuuttoman suureksi. Taistelutehon lisääntynyttä voimaa osoittivatkin sitten sodan loppupuolen torjuntavoitot, joille vielä tänäkin päivänä annetaan muualla korkeampi tunnustus kuin omassa maassa.

D JOHTOPAATOS

Tarkasteltaessa sodan eri vaiheita käsiteltyjen erillisten taistelutehon laskutekijöiden valossa tuntuu helposti siltä, kuin hyökkäysvaihe olisi tarjonnut tilaisuuden eri tekijöiden kokeilemista ja tunnustelemista varten. Puolustusvaiheessa olisi pitänyt käyttää hyväksi saatuja kokemuksia ja lujittaa siten taistelutehoa loppuratkaisuja varten. Ehkä silloin vetäytymisvaiheesta saatu kuva olisi monessa kohdassa ollut toisenlainen. Näin ollen puolustusvaiheen osalle lankeaa huomattava vastuu. Se elätti salakavalasti moninaisia yleisiäkin taistelutehon laskutekijöitä eikä siten muodostunut taistelutehoa tukevaksi ajanjaksoksi.

Muitakin erillisiä laskutekijöitä on tietenkin esiintynyt kuin edellä käsitellyt, mutta ne kytkeytyvät yleensä muodossa tai toisessa jo mainittuihin. Merkillepantavaa on, että useimmat näistä erillisistä tekijöistä ovat välittömiä ja ajallisesti sangen tarkasti rajoitettavissa. Ehkä juuri tästä johtuu, että ainakin tilapäiset ratkaisumahdollisuudet ovat olleet puolustusvoimain omassa piirissä. Lopullisesti ne eivät voineet selvittää kaikkia noita tekijöitä, koska niistä eräät saivat alkunsa puolustusvoimien ulkopuolella.

IV LOPPUKATSAUS

Ulkonaisia syitä taistelutehon laskemiseen on näin jälkeensä suhteellisen helppo löytää. Monet niistä ovatkin kuuluneet tavallaan kaikkien sotien perusolemukseen ja otettu jo huomioon yleisessä sotataidon opetuksessa. Silti voidaan osoittaa, miten nuo tekijät eri armeijoissa ja eri aikoina saavat aina omat erikoispiirteensä.

Se taas aiheutunee kansan ja valtion aikaisemmasta kehityksestä, vallitsevista olosuhteista ym lukuisista seikoista. Tästä johtuu, että selvitettyessä eri tekijäin todellisia aiheuttajia, joudutaan mitä monitahoisimmalle alueelle, missä tarjoutuu houkuttelevia tilaisuuksia virheellisten johtopäätösten tekemiseen. Sitä enemmän mitä puutteellisemmat tiedot ovat käytettävissä.

Asioiden perusteelliseen selvittelyyn vastaisuutta varten on kuitenkin täysi syy olemassa. Sillä jo edellä on useissa yhteyksissä tullut epäsuorasti esille, että taistelutehon laskutekijät oikealla tavalla hallittuina ovat päinvastoin muodostuneet taistelutehon tueksi. Kysymykseen, millä tekijöillä taistelutehoa olisi nostettu, voitaisiin kai vastata, että samoilla tekijöillä kuin sitä laskettiin. Meillä oli sodassa siis määrätty perustekijät, joiden käsittelytavasta riippui, muodostuivatko ne taistelutehon tueksi vai heikkenykseksi. Useimmille näistä tekijöistä oli ominaista, että ne saivat alkunsa jo rauhan ajalta ja olivat silloinkin pitkällisen kasvuajan tuloksia. Sodassa niiden merkitys tuli varsinaisesti esille vasta silloin, kun vihollisen vaikutus tai muut vaikeudet panivat ne koetukselle. Silloin ne tavallisesti paljastuivat nopeasti ja olivat sen vuoksi myös vaikutukseltaan välittömiä.

Vastausta vaille jäänee kysymys, olisiko sodan lopputulos ollut toinen, vaikka olisimme olleet kuinka taistelutehollisia tahansa. Selvästi on kuitenkin ilmennyt, että missä kohdassa taistelutehon tekijöitä ei osattu oikealla tavalla käsitellä, siellä jouduttiin virheistä maksamaan suhteettoman suuri hinta.

Vastausta vaille ei sen sijaan jääne kysymys, kuka oli syyllinen taistelutehoa laskevien tekijäin esiintymiseen. Sillä ilmeisesti kaikki tässä maassa olivat syyllisiä. Syyllisyyden suuruus kokonaisuuden kannalta riippui kunkin tehtävän suuruudesta ja vastuu oli myös sen mukainen. Tämä osoittaa, ettei taistelutehon tekijäin muokkaaminen kuulu eikä ole mahdollistakaan yksistään puolustusvoimille, vaan siihen täytyy osallistua koko kansan ja ennen kaikkea valtion johdon. Valmistelutyötä voidaan tehdä monessa eri muodossa, mutta kaikkien olisi tähdättävä samaan päämäärään: Elävä voima, materiaali ja henkinen voima on saatava jo rauhan aikana taistelutehol-

liseksi kokonaisuudeksi. Työn johtaminen kuuluu valtiovallalle, koska sillä on suurimmat edellytykset käyttää hyväkseen mainitun päämäärän saavuttamiseksi valtakunnan aineellisia ja henkisiä mahdollisuuksia. Taistelutehon aikaansaaminen rauhan aikana ei voi merkitä sodan lietsomista, vaan se on nähtävä ennen kaikkea kansakunnan inhimillisenä pyrkimyksenä olemassa olevan kaikkinaisen elintilansa säilyttämiseksi.

Käytettynä lähteenä, mistä myös kirjoituksessa esiintyvät lainaukset on otettu, on ollut kapt P Junttilan Sotakorkeakoulun diplomityö v 1952: Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941—44 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset.